

JAUBERT, Pierre-Amédée

ğersiz, hatta yanlış olduğu görülür. Bununla birlikte insanlar, günlük olaylar hakkındaki görüş ve yorumları dikkat çekicidir. Doğubayazıt'ta kendisini zindana attıran Mahmud Paşa'nın İshak Paşa Sarayı'nın avlusunda bulunan mezarının taşındaki silik ölüm tarihi de onun seyahat-nâmesinde anlatıldığı olayların yardımıyla tamamlanabilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

P. A. Jaubert, *Voyage en Arménie et en Perse*, Paris, ts., J. J. Sédillot'nun önsözü, s. I-XXVI; J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 154; Necib el-Akiki, *el-Müsteşrikkün*, Kahire 1980, I, 183-184; D. Reig, *Homo orientaliste*, Paris 1988, s. 67, 88; Prince Ali Kadjar, *Les rois oubliés. L'épopée de la dynastie kadjare*, Paris 1992, s. 143-160; Semavi Eyice, "Bir Fransız Gizli Ajanı Amédée Jaubert", *TY*, sy. 255 (1956), s. 742-749; sy. 256 (1956), s. 831-834; a.mlf., "Tarihi Mezarlardan Notlar", *TED*, sy. 4-5 (1973-74), s. 295-299, rs. 2-6; Tahsin Yazıcı, "Feth Ali Şah", *DİA*, XII, 451.

SEMAYİ EYİCE

JAUNPÛR

Hindistan'ın Utar Pradeş eyaletinde tarihî bir şehir.

Ganj nehrinin sağ kıyısında bulunan şehir 760'ta (1359) Sultan Fîrûz Şah Tuğluk tarafından kurulmuştur. Kurulduğu dönemlerde Budizm'e ve Hindu dinlerine ait çok sayıda mâbed ve diğer yapıların bulunduğu bölge ayrıca stratejik bir öneme sahipti. Fîrûz Şah burayı kurduktan sonra selefi Muhammed b. Tuğluk'un şehzade iken aldığı ad olan Jaun'a nisbetle Jaunpûr ismini verdi. 765'te (1364) ünlü Atâlâ Camii'nin inşasına başlandı. Jaunpûr, Şarkî sultanlarının döneminde (1394-1483) Kuzey Hindistan'ın önemli bir kültür merkezi haline geldi. Özellikle Timur'un XIV. yüzyıl sonunda Delhi'ye yaptığı akınlar üzerine buradan kaçan çok sayıda âlim, edebiyatçı, şair, sanatkar ve sûfilerden önemli bir kısmı Jaunpûr'a yerleşti. Şehirde Çiştîyye ve Sühreverdiyye dergâhlarıyla medreseler açıldı.

901'de (1495) Sultan İskender-i Lûdî, Jaunpûr'da altı ay kadar kalarak buradaki camiler dışında Şarkî Sultanlığı döneminde inşa edilen eserleri yıktırdı. Bunu takip eden yaklaşık seksen yıl içerisinde Jaunpûr, Afgan hânedanları arasındaki çekişmeler ve Bâbürlüler'le olan mücadeleler sırasında pek çok tahribat gördü. Bâbürlüler'in saltanatı döneminde Hümâyün tarafından zaptedilen şehir, ancak Ekber Şah'ın 974'te (1567) Hân-ı Hânân Muhammed Mün'im'i buraya vali tayin et-

mesiyle eski mimari ihtişamını yeniden kazanmaya başladı. Ekber Şah'ın Allahâbâd şehrini kurması üzerine Jaunpûr siyasî ve stratejik önemini kaybetmeye başladı. Bununla birlikte dinî ve kültürel bir merkez olma özelliğini korudu. Şeyh Abdürrâşid ve Molla Mahmûd Fârûkî gibi âlim ve sûfiler Jaunpûr'un İslâm dünyasında tanınmasına vesile oldular. Şehir 1775'te İngilizler tarafından ele geçirildi. Günümüzde gelişmiş bir endüstri, sanayi, ticaret ve eğitim merkezi olan Jaunpûr'un nüfusu 1991 yılında 1.958.282 idi.

Hindular'ın kutsal kabul ettiği pek çok küçük tapınağın bulunduğu şehir İslâm kültürü açısından da önemli mimari eserler barındırmaktadır. Fîrûz Şah Tuğluk'un yaptırdığı kale hâlâ ayakta. Kalenin içinde Fîrûz Şah'ın kumandanlarından İbrâhim Barabek'in inşa ettirdiği cami (Zilkade 778 / Mart 1377) mimari stil ve kullanılan malzemeler bakımından Şarkî eserlerinden ayrılır. İnşası 810'da (1408) Şarkî Sultanı İbrâhim tarafından tamamlanan Atâlâ Camii Jaunpûr'daki en muhteşem mimari eserdir. Kuzey, güney ve doğu cephelerinde muazzam büyüklükte tezyinatlı girişler bulunmaktadır. Caminin batı duvarında yer alan ana mihrap ince bir zevki yansıtan taş işçiliğiyle dikkat çeker. Yine Sultan İbrâhim'in yaptırdığı Cancahri Camii ile onun kumandanlarından Hâlis ve Muhlis hanların yaptırdığı Hâlis Muhlis Camii'nin bugün sadece ana gövde kalıntıları ayakta. Şarkî Sultanı Mahmud Şah'ın hanımı Bibi Râc'ın inşa ettirdiği Lâl Dervâze Camii (851/1447) Atâlâ Camii'nin küçük bir modeli gibidir. 842'de (1438) inşasına başlanan ve 883'te (1478) tamamlanan Jaunpûr Cuma Camii kare planlı olup temelden 6 metreye kadar yükselen görkemli bir yapıdır. Jaunpûr'da ayrıca XVI-XVIII. yüzyıllar arasında çok sayıda cami ve medrese yaptırılmışsa da günümüzde bunların hiçbiri iyi durumda değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şems-i Sirâc Affî, *Târîh-i Fîrûz Şâhî* (nşr. M. Vilâyet Hüseyin), Kalkûta 1891, s. 148; Firişte, *Gülşen-i İbrâhîmî*, Leknev 1281, s. 304-310; J. Fergusson, *History of Indian and Eastern Architecture*, London 1876, II, 108, 190, 222, 224; A. Führer - E. W. Smith, *The Sharqî Architecture of Jaunpur*, Calcutta 1889; Hayreddin Muhammed, *Caunpûrnâme*, Cavnûr 1899; Mian Muhammad Saeed, *The Sharqî Sultanate of Jaunpur*, Karachi 1972; P. Brown, *Indian Architecture*, Bombay 1975, s. 42-46; S. A. A. Rizvi, *A History of Sufism in India*, New Delhi 1978, I, 260-272, 317-318; H. C. Fanshawe, "Cavnûr", *IA*, III, 34; J. Burton-Page, "Djawnpur", *EI²* (İng.), II, 498-499.

SAİYİD ATHAR ABBAS RIZVİ

JAVA

(bk. CAVA).

JEFFERY, Arthur

(1893-1959)

Amerikalı şarkiyatçı,
Kur'an ilimleri uzmanı.

Avustralya asıllı olup Melbourne'da doğdu. Melbourne Üniversitesi'nin Doğu Dilleri Bölümü'nden mezun olduktan (1918) ve aynı üniversitede yüksek lisansını tamamladıktan (1920) sonra kısa bir süre Hindistan'daki bir misyoner okulunda (Madras Christian College) öğretmenlik yaptı. 1921 yılında Kahire'deki Amerikan Üniversitesi'ne şarkiyat hocası olarak davet edildi. Burada Metodist kilisesinin temsilcisi sıfatıyla dinî faaliyetlerde bulundu. Mısır'da kıraat ilmiyle ilgili çalışmalarını derinleştirdi; Mûsâ Cârullah Bigi ve Seyyid Nevvâr gibi âlimlerle tanışarak kendi ifadesiyle onlardan "bir hıristiyanın tek başına öğrenemeyeceği" bilgiler edindi. 1929'da Edinburgh Üniversitesi'nden (İngiltere) doktor pâyesi aldı. 1938'de Amerika Birleşik Devletleri'ne geçip Columbia Üniversitesi'nin (New York) Yakın ve Ortadoğu Dilleri Bölümü'ne başkan oldu; aynı zamanda bir ilâhiyat okulunda (Union Theological Seminary) dinler tarihi dersleri verdi. Bir taraftan da Alman şarkiyatçısı Gotthelf Bergsträsser'in başlatığı ve ölümü üzerine Otto Pretzl'in sürdürdüğü Münih'teki Kur'an arşivi projesine katkıda bulundu. Ancak Pretzl'in II. Dünya Savaşı'nda öldürülüp arşivin tahrip edilmesi yüzünden büyük ümitlerle gerçekleşmesini beklediği bu önemli proje sonuçsuz kaldı. Ömrünün son yıllarında telif çalışmalarına ağırlık veren Jeffery 2 Ağustos 1959'da Nova Scotia'daki (Kanada) yazlığında öldü.

Jeffery, filolojik metin çalışmalarına yönelen şarkiyatçılardan olup daha çok Kur'an metni ve onun mushaf haline getirilişi hakkında araştırmalar yapmıştır. Özellikle diğer dinlerin mukaddes kitaplarından farklı olarak Kur'an-ı Kerim'in İslâm'daki merkezî konumunu farkedip (*The Qur'an as Scripture*, s. 5) dindar hıristiyan kişiliğinin de etkisi altında, metnin tenkidi çalışmalarıyla mevcut mushafın otoritesini zayıflatma arayışlarına girmiştir. İlk mushaflar ve kıraat farklılıklarından hareketle Kur'an'ın tenkitli neşrini gerçekleştirmek isteyen ve Kur'an'dan olmadığını ileri sürdüğü Fâtîha sû-

resinin kesinliği bulunmayan bazı versiyonlarını bir makalede yayımlayan Jeffery (*MW*, XXIX [1939], s. 158-162), Kur'an metninde diğer kutsal kitaplardaki gibi sonradan meydana gelmiş değişiklikler olduğunu göstermek için büyük bir çaba harcamıştır. Fakat bütün yazma metinleri, zayıf rivayetleri ve şâz kıraatleri incelemesine rağmen, Arap kabileleri arasındaki lehçe farklılıkları sebebiyle bazı harf ve kelimelerin vahiyle de onaylanan farklı okunuşlarını tesbit etmenin dışında bir sonuca ulaşamamıştır. Bu arada mushaflarla ilgili çalışmaları başlıca kaynağını oluşturan, kendi yayımladığı İbn Ebû Dâvûd'a ait *Kitâbü'l-Meşâhif*'in (Kahire 1355; Leiden 1937) isnadındaki zayıflığı kabullendiği halde sahâbilerin ortak çalışmasıyla derlenip resmîlik kazanan mushafa herhangi bir itirazın yapılmayışını görmezlikten gelip söz konusu kaynakta anılan kısmî metinleri "rakip mushaflar" olarak nitelmiştir. Onun bu yaklaşımı temelde, Kur'an'a "ilk kelimesinden son kelimesine kadar şahsiyetinin etkisinde kalan Muhammed'in kitabı" (*The Qur'an as Scripture*, s. 1) şeklindeki ön yargılı bakışından kaynaklanmaktadır.

Eserleri. 1. *Materials for the History of Text of the Qur'an* (Leiden 1937). Kur'an metninin tarihçesiyle ilgili malzemeyi içeren eserin beraberinde İbn Ebû Dâvûd es-Sicistânî'nin *Kitâbü'l-Meşâhif*'i de neşredilmiştir. 2. *The Foreign Vocabulary of the Qur'an* (Boroda 1938). Kur'an'daki Arapça kökenli olmayan (garîb) kelimeler hakkında alfabetik bir lügat çalışmasıdır. Eser, Feridun Bedreî tarafından *Vâjehâ-yi Dahîl der Qur'an-ı Mecîd* adıyla Farsça'ya çevrilmiştir (baskı yeri yok; 1372). 3. *Index of Qur'anic Verses to the English Part of Materials for the History of the Text of the Qur'an* (Leiden 1951). Müellifin *Materials for the History* adlı eserine ek olarak yayımlanmış, mushafların her birinde mevcut kıraat farklılıklarını süre tertibine göre gösteren geniş bir fihristtir. 4. *The Qur'an as Scripture* (New York 1952). Dört bölümden meydana gelen eserde Kur'an metninin ortaya çıkışı ele alınmakta ve nüzül dönemlerine göre âyetler arasındaki konu ve üslûp farklılıkları üzerinde durulmaktadır. Kitabın sonuna müellifin benzer içerikli bir tebliği ilâve edilmiştir. 5. *Islam, Muhammad and His Religion* (New York 1952). 6. *Mukaddimetân fi 'ulûmi'l-Kur'an* (Kahire 1954). Müellifi meçhul *Kitâbü'l-Mebânî li-nazmi'l-me'ânî* ile İbn Atıyye el-Endelüsî tefsiri-

nin (*el-Muharrerü'l-veciz*) mukaddimelelerini ihtiva eden bir neşirdir. Jeffery, özellikle ikinci eserin mukaddimesinin pek çok yerini tahrif ettiği ve önemli hatalar yaptığı gerekçesiyle birçok ilim adamının tenkidine maruz kalmıştır (*DİA*, XIX, 339). 7. *Qur'an Selections* (New York 1958). Müellifin Kur'an'dan seçtiği bazı sûrelerin İngilizce çevirisidir. 8. *A Reader an Islam* (The Hague 1962). Çeşitli İslâmî kaynaklardan yapılmış seçmelerin tercümesidir. Arthur Jeffery'nin çoğunluğu *The Muslim World* dergisinde çıkan Kur'an araştırmalarıyla ilgili çok sayıda makalesi de bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Arthur Jeffery, *The Qur'an as Scripture*, New York 1952, s. 1, 5; a.mlf., "A Variant Text of the Fatiha", *MW*, XXIX (1939), s. 158-162; Patrick O'Hair Cate, *Each Other's Scripture: The Muslims' Views of the Bible and the Christians' Views of the Qur'an* (doktora tezi, 1974), The Faculty of the Hartford Seminary Foundation, s. 237-249; Mohammad Khalifa, *The Sublime Qur'an and Orientalism*, New York 1983, s. 50-58; Tallâl Abdullah Mellûş, *Takvîmü cehdî'l-müsteşrik Ârşür Cîfîri fi tahkîkihi li-mukaddimetü Kitâbi'l-Mebânî li-nazmi'l-me'ânî* (yüksek lisans tezi, 1409/1989), Câmîatü İmâm Muhammed b. Süüd el-İslâmiyye, s. 10-24; Seyyid Muhammed Bâkir Hücceî, *Pejûhesi der Târîh-i Kur'an*, Tahran 1368 hş., s. 18-19; D. S. Margoliouth, "Some Addition to Professor Jeffery's Foreign Vocabulary of the Qur'an", *JRAS* (1939), s. 53-61; C. C. Torrey, "Jeffery's Foreign Vocabulary of the Qur'an", *MW*, XXIX (1939), s. 359-363; J. S. Badeau v.dğr., "Arthur Jeffery - A Tribute", a.e., L/1 (1960), s. 49-54; İsmail Cerahoğlu, "Oryantalizm ve Batı'da Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar", *AÜİFD*, XXXI (1989), s. 111; Mohammad A. Chaudhary, "Orientalism on Variant Readings of the Qur'an: The Case of Arthur Jeffery", *The American Journal of Islamic Social Sciences*, XII/2, Herndon 1995, s. 170-184; Abdülhamit Birşik, "İbn Atıyye el-Endelüsî", *DİA*, XIX, 339.

RIZA KURTULUŞ

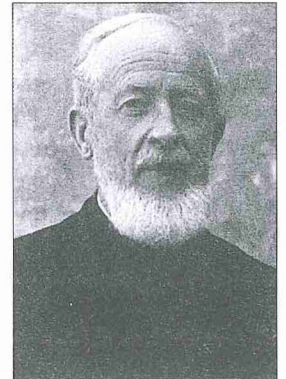
JERPHANION, Guillaume de
(1877-1948)

Anadolu hakkında yayınları olan
Fransız misyoneri.

Güney Fransa'nın Var ili sınırları içindeki Pontevés şatosunda dünyaya geldi; babası Baron Frank de Jerphanion'dur. Koyu Katolik bir aileye mensup olup anne tarafından dedesi Amiral de Lyle-Taulane gibi denizci olmak hevesiyle Manş denizindeki İngiltere'ye ait Jersey adasında Fransa'dan çıkarılan Cizvitler'in kurdukları deniz okuluna girdiyse de bir süre sonra dinî temayülleri sebebiyle bu okulu ya-

rım bırakarak Cizvit rahibi olmayı tercih etti. Rahip olduktan sonra Marsilya'da iki yıl daha eğitim gördü. 1903 yılında, Cizvit tarikatının prensiplerini yaymak ve özellikle Gregoryen mezhebine mensup Ermeniler'i Katolik yapmak üzere Anadolu'ya gönderilerek Tokat'taki Katolik kolejinde görevlendirildi.

Tokat'ta Türkçe ve Ermenice'yi öğrenen Jerphanion 1911'de rahip Joannes Gransault ile tanıştı ve onun aracılığıyla izin alarak Ürgüp çevresinde esas görevi dışında arkeoloji-sanat tarihi araştırmalarına başladı. Jerphanion'un bu araştırmalarına adı açıklanmayan, fakat büyük ihtimalle annesi olan varlıklı bir kadınla Fransız coğrafya kurumu maddî destek sağlamıştır. Ürgüp dolaylarında araştırmalar yaparken bir taraftan da öğrencilerinden bir Ermeni'nin rehberlik ve yardımcılığıyla Kayseri-Samsun bölgesinin haritasını çıkardı ve bunu dört pafta halinde yayımladı (*Carte du Bassin Mōyēn du-Yyechil Irmaç*, Paris 1913). Bu haritalarla, Alman coğrafyacısı Heinrich Kiepert'in Anadolu ve yine Alman subay-haritaları W. von Diest'in Kuzey Anadolu haritalarını tamamlamıştır. Jerphanion bu çalışmalarıyla muhtemelen Fransız genel kurmayının isteğini de karşılamıştır. Ertesi yıl ise yanına Mekteb-i Sanâyi'de resim öğretmeni olan İsviçreli Ernest Mamboury'yi alıp Kapadokya bölgesindeki tuf kayalara oyulmuş kilise ve manastırların iç yüzeylerindeki freskoların sulu boya kopyalarının çıkarılmasını sağladı. Ayrıca Orta Anadolu'daki araştırmalarında rastladığı bazı İslâmî Türk eserlerini de inceledi. Bastırdığı kitabı Beyrut Katolik Enstitüsü hazırlamaya teşebbüs etti ise de I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla girişim sonuçsuz kaldı. Ancak savaştan çok sonra Fransa'nın Suriye-Lübnan Yüksek Komiserliği Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Servisi kitabı dört cildi metin, üç cildi levhalar olmak üzere yedi cilt halinde bastırdı

Guillaume de
Jerphanion